

Poznámky k vecnému slovníku

1. Pramennú základňu nárečových dokladov tvoria najmä:
 - kartotéka dialektologického oddelenia JÚLŠ SAV
 - nárečové texty z vlastných zberateľských výskumov
 - Slovník slovenských nárečí I. (A–K)
 - Vecný slovník dolnotrenčianskych nárečí (I. Ripka)
 - ČMSS, VI, 1903, s. 71–72, 93–94, 107–109 (Beňuš, Bacúch, Kriváň, Važec, L. Lúžna, L. Teplička, L. Revúce, L. Osada)
 - Šlabjarová, I.: Názvy výšiviek vo Valaskej Belej. Kultúra slova, 28, 1994, 6, s. 349–351.
2. Vecný slovníček nie je vyčerpávajúcou ukázkou metaforicky tvorených termínov tohto tematického okruhu, ale načrtáva bohatstvo ľudovej lexiky z vybraných lokalít, roztriedených v istom štádiu analyzovania pramenného archívneho materiálu.
3. Pod (štandardizované) heslové slovo zaraďujeme nielen nárečové hláskoslovné varianty, ale i príbuzné slovtvorné deriváty, napr.: *kridlo/krielo, psí/psiarsky, hlavička/hlávka*.
4. Do vecného slovníka zaraďujeme slová s úplným homonymným vzťahom (t. j. s homogénnym základom) pod jedno heslové slovo a rozdielne významy lexém sú očíslované. Nejde však o hierarchizovanie významu, ale o naznačenie „radiálnej polysémie“ (Dolník, 1990, s. 107).

Vecný slovník metaforicky tvorených termínov z oblasti pradiarstva a tkáčstva

ZVERY

- birčí – jahňací, pochádzajúci z jemnej vlny – birky: *birčia vlna* [Kaľamenová MT]; *birča volna* [šar.]
- birka – druh jemnej vlny: *Mám birko počítí kabát* [Revúca]; *birka* [Rajec ŽIL]
- brkadlo – veľká cievka, fajfa: *Tie brkadlá založíme na tereferki* [Lipt. Ján LM]; *Zvíjali zme na brkalá* [Lipt. Peter LM]
- brko – cievka, kt. sa vkladá do člnka na prevliekanie útku: *Potom zme do člnka vložili brko* [Lipt. Hrádok LM]
- cigájka – kučeravá jemná vlna: *S cigájki sa krásne kožuchi* [Lipt. Hrádok LM]; *cigárka* [Prievidza]
- jahňací – pochádzajúci z jemnej jahňacej vlny: *jahňacká prstenkavá vlna* [Polomka, Závadka BRE]
- káčer/gáčer – 1. západka do ozub. kola na návoji: *Zubaté koliésko, keré je na válci, drží prám len ten káčer* [Chocholná TRČ]

2. drevený podstavec začapovaný do hl. bočnej priemy – stramovnice, naň sa upevňuje prsný návoj: *gáčer* [Kostolné MYJ]; *spodní káčer, horné káčere* [Brestovec MYJ]
- kačka – kladka na zavesenie nitel'nic, obrtačky: *Na kačkach sa uvádzene ničel'nice* [Dl. Lúka BAR]
- kliešť – bočné priemy ako súčasť rámu krosien: *kliěšć* [Kostolné MYJ, jtrčn]; *spodní kliešť, zadní horní kliešť* [Brestovec MYJ];
- kobylna/-y – 1. drevený stojan na biel'ovisku na bielenie plátna: *Bielovisko, to sa kobil'ni, na ktoré sa poprivezovalo plátno* [Záv. Poruba LM]
2. stojan na cievky: *kobulina* [Švermovo BRE]
- kobylka/-y – 1. stojan na cievky: *kobulka* [Šumiac BRE]
2. päty očiek na nitel'niciach: *kobulki* [Šumiac BRE, Švermovo BRE]
- kôň – západka do ozub. kola na návoji: *kvón* [Kostolné MYJ]; *kvón* [jtrčn]
- koník – 1. drevený kolík ako súčasť praslice na upevnenie kúdele: *Na konci stuhi, tej čo sa viazala kúdelka, bou koňig z dreva* [L. Trnovec LM]; *koník* [Kostolné MYJ]
2. časť kolovratu, kt. prenáša pohyb zo stúpadla na koleso: *koník* [Kostolné MYJ]; *koňik* [jtrčn]
3. chyba v tkanine, vznikajúca preskočením osnovných nití: *koňik* [Švermovo BRE]
4. viazanička vyčesaného ľanu: *Čistí ľan sa poviaže do koňikou* [Lipt. Ján LM]
5. lavica s drôteným hrebeňom na česanie konopí: *koňik* [Iľanovo LM]
- koza – zviľačky na zviľanie priadze: *Na koze bolo hrubuo prađeno pamoku* [Sebechleby KRU]
- kozačka – zviľačky na zviľanie priadze: *Prađeno sa dá na kozačku a na kolovrate sa zviľa s toho prađena na ciouku* [Opatovce n. Nitr. PDZ]
- kozica – zviľačky na zviľanie priadze: *Keď viskl'i (pradená), doňiesli sa do izbi, doňiesla sa aj kozica a zviľalo sa na klpká* [Detva ZVO]
- kozička – 1. zviľačky na zviľanie priadze: *Kozičke s pamokom sa krútili pomali* [Sebechleby KRU]
2. útvar z rozostavaných konop. snopkov: *Matrňia konope sa pověžu do malich snopšokov a popostavajú sa do kozišog na polu, abi uschli* [Mur. Dl. Lúka REV]
- kozlík – 1. zviľačky na zviľanie priadze: *Kozlík se s pradzenom kruci a nitki s predzena se špulaju na fajfu* [Rankovce KOŠ]
2. útvar z rozostavaných konop. snopkov: *Konope poskládaľi do kozlíko* [Uhorské LUČ] krídlo – krídlová železná časť na vretene v kolovrate: *Pero malo dve kridelká* [Trakovice TRN]
- kridlo – 1. sedisko na praslici: *kridlo* [Ratk. Zdychava RS]
2. krídlová železná časť na vretene v kolovrate: *kridlo* [Ratk. Zdychava RS]; *krielo* [Iľanovo LM] laba – stúpadlo, podnoža na krosnách: *Na labach se robi z nohami* [Dl. Lúka BAR]